

Dariusz Żmija

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH W POLSCE

Wprowadzenie

Szybki rozwój gospodarczy w drugiej połowie XX wieku wpłynął nie tylko na wzrost dobrobytu w wielu krajach rozwiniętych (Europa Zachodnia, Ameryka Północna), lecz również doprowadził, jak to określa T. Żylicz, do „przyspieszonego zużycia przyrody i pauperyzacji ludności”¹. Odpowiedzią na te problemy jest koncepcja rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*). Pomimo iż istota tej koncepcji wydaje się zrozumiała, to dokładne zdefiniowanie i interpretacja tego, czym jest rozwój zrównoważony, rodzi dyskusje zarówno na gruncie teoretycznym, jak i praktycznym², a z biegiem czasu zauważyć można stopniowe rozszerzanie zakresu problematyki objętej tą koncepcją.

Podstawowym celem artykułu jest zaprezentowanie istoty zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, a także zobrazowanie, w jaki sposób koncepcja ta znajduje zastosowanie w programowaniu rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. W pracy skoncentrowano się na przedstawieniu ewolucji koncepcji zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa i obszarów wiejskich. Przedstawiono przesłanki i etapy powstawania Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020,

---

¹ T. Żylicz, *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, PWE, Warszawa 2004, s. 197.

² Koncepcja ta łączy elementy wielu dyscyplin: nauk przyrodniczych, społecznych i humanistycznych. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest wielość definicji i interpretacji tego terminu. Niektórzy badacze wskazują, że ich liczba oscyluje wokół kilkuset. Stanowi to nie tylko istotny problem badawczy, lecz także praktyczny, ponieważ rozwój zrównoważony może być rozumiany na różne sposoby, a realizowane polityki i strategie rozwoju mogą mieć znacznie różniące się od siebie treści i zakres. Por. M. Stanny, A. Czarnecki, *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Zielonych Płuc Polski. Próba analizy empirycznej*, IRWiR PAN, Warszawa 2011, s. 21-26; B. Carroll, *Sustainable Development: an Eclectic View*, CIWEM, International Directory, Cameron Publishing, London 2002; R. Ciegis, J. Ramanauskiene, B. Martinkus, *The Concept of Sustainable Development and its Use for Sustainability Scenarios*, Kaunas University of Technology, Kaunas 2009.

będącej w Polsce dokumentem programowym, mającym za zadanie wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w praktyce gospodarczej w obszarze, którego dotyczy. Przedstawiono podstawowe założenia strategii i jej cele, sposoby ich realizacji, oczekiwane rezultaty oraz wnioski końcowe. W pracy przeprowadzono analizę literatury polskiej i zagranicznej oraz dokumentów źródłowych.

1. Istota zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich

W latach 70. XX wieku myślą przewodnią rozważań nad zrównoważonym rozwojem był problem zmniejszających się zasobów naturalnych w perspektywie postępującego wzrostu ekonomicznego i demograficznego oraz związanych z nimi zanieczyszczeń. Kolejna dekada przyniosła sformułowanie bardzo ogólnej definicji zrównoważonego rozwoju, według której jest to taki sposób zaspokajania potrzeb współczesnego pokolenia, który nie ogranicza możliwości zaspokojenia ich przez przyszłe pokolenia. Dopiero definicja sformułowana na szczycie w Rio de Janeiro postawiła znak równości pomiędzy czynnikiem środowiskowym i społeczno-gospodarczym, uznając zrównoważony rozwój za strategię rozpoznawania i rozwiązywania współczesnych problemów gospodarczych, społecznych i ekologicznych³. Jego istotą jest zatem zapewnienie trwałej poprawy jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie właściwych proporcji pomiędzy trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym⁴.

W odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich koncepcja zrównoważonego rozwoju nabiera jeszcze większego znaczenia, bowiem potrzeba uwzględniania priorytetowego znaczenia środowiska przyrodniczego przy realizacji strategicznych celów rozwojowych jest szczególnie istotna w tych formach działalności, których wyniki uzależnione są od przyrody. Taką działalnością jest właśnie rolnictwo, a obszarem jej występowania są obszary wiejskie⁵. Ze względu na ścisły związek rozwoju rolnictwa z rozwojem obszarów wiejskich nie można mówić o zrównoważonym rozwoju tych obszarów bez zrównoważonego rolnictwa. W odniesieniu do obszarów wiejskich koncepcja zrównoważonego rozwoju zakłada jednoczesne dążenie do poprawy warunków życia ludności

³ Jest to tzw. paradygmat 3 x E: *economy, ecology, equity*. M. Stanny, A. Czarnecki, op. cit., s. 13-18; R. Goodland, The Concept of Environmental Sustainability, „Annual Review of Ecology and Systematics” 1995, s. 1-24.

⁴ B. Piontek, Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski, WN PWN, Warszawa 2002, s. 27.

⁵ M. Adamowicz, Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, Roczniki Naukowe SERiA 2000, t. 2, z. 1, s. 69.

i prowadzenia działalności gospodarczej na tych obszarach, przy nienaruszaniu przy tym specyficznych zasobów wsi takich jak środowisko naturalne, krajobraz wsi i dziedzictwo kulturowe. Warunkiem koniecznym takiego rozwoju staje się zatem podtrzymywanie lub rozwijanie zasobów środowiskowych, kapitału ekonomicznego i społecznego w taki sposób, aby dochody i poziom jakości życia rolników i innych mieszkańców wsi były porównywalne pomiędzy obecnymi a przyszłymi pokoleniami. Podejście to dąży do pogodzenia praw przyrody i ekonomii dzięki przyjęciu w działaniach gospodarczych takiego kierunku rozwoju, który jest dostosowany do istniejących uwarunkowań przyrodniczych, tj. potrzeb i woli lokalnych społeczności oraz norm ekologicznych⁶.

Zrównoważony rozwój rolnictwa, stanowiący ścisły element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, według definicji ONZ ds. Wyżywienia i Rolnictwa FAO z 1987 roku „polega na takim wykorzystaniu i konserwacji zasobów naturalnych i takim zorientowaniu technologii i instytucji, aby uzyskać zaspokojenie ludzkich potrzeb i przyszłych pokoleń”⁷. Kreowanie takiego sposobu rozwoju w rolnictwie nie prowadzi do degradacji środowiska, umożliwia wykorzystanie odpowiednich technologii, a także ochronę gleby, zasobów wodnych, roślin, zwierząt. Jest to zatem rozwój zapewniający rolnictwu żywotność ekonomiczną i społeczną akceptowalność przy równoczesnej realizacji celów produkcyjnych i ekologicznych⁸.

Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich napotyka wiele trudności o charakterze socjalnym (niski poziom zamożności mieszkańców), ekonomicznym (ograniczone możliwości inwestycyjne), intelektualnym (niski poziom wykształcenia i świadomości ekologicznej mieszkańców) i etycznym (tolerowanie niewłaściwych zachowań)⁹. Trudności w jej praktycznej realizacji wynikają również z faktu, iż jest to koncepcja próbująca pogodzić często sprzeczne, zwłaszcza w krótkim okresie, cele.

⁶ S. Urban: Rola ziemi w rolnictwie zrównoważonym a aktualne jej zasoby w Polsce, *Acta Agraria et Silvestria, Series Agraria, Sekcja Ekonomiczna*, 2003, Vol. XL, s. 25-36.

⁷ W ujęciu praktycznym istotą rolnictwa zrównoważonego jest równoczesna i harmonijna realizacja celów produkcyjnych, ekonomicznych, ekologicznych i społecznych. Niektóre definicje silnie akcentują znaczenie jednej z grup celów, np. ekologicznych. J. Wilkin, Dlaczego potrzebujemy długookresowej strategii rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce, *„Wieś i Rolnictwo”* 2004, nr 2, s. 157-170.

⁸ J. Wilkin, Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich, w: *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020*, red. M. Kłodziński, IRWiR PAN, Warszawa 2008, s. 9-20; O. Sydorowych, A. Wossink, The Meaning of Agricultural Sustainability: Evidence From a Conjoint Choice Survey, *„Agricultural Systems”* 2008, No. 98, s. 10-20.

⁹ J. Atoszek, Koncepcja zrównoważonego rozwoju i szanse jej realizacji na obszarach wiejskich Lubelszczyzny (w świetle badań ankietowych), *Annales UMCS Lublin* 2002, Sectio B, Vol. LVII, 11, s. 197-209.

2. Przesłanki i etapy powstawania strategii dotyczącej zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce

Zrównoważony rozwój stał się koncepcją, do której nawiązują akty prawne, dokumenty polityczne, strategie rozwojowe tworzone od szczebla lokalnego aż po szczebel globalny. Równorzędność wskazanych trzech składowych rozwoju uwzględnia długookresowa wizja rozwoju w dokumentach strategicznych UE, np. w strategii Europa 2020. W Polsce odwołanie do zasad zrównoważonego rozwoju odnaleźć można m.in. w Konstytucji (art. 5), ustawie Prawo ochrony środowiska z 2001 r. (art. 3 p.50) oraz w Krajowej strategii rozwoju regionalnego na lata 2010-2020.

Również w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich programowanie ich rozwoju w myśl tej koncepcji wymaga opracowania konkretnych strategii uwzględniających wsparcie ze strony władz publicznych. Praktyczne wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa dokonuje się zarówno na poziomie UE, jak i poszczególnych krajów członkowskich. Komisja Europejska w listopadzie 2009 roku opublikowała dokument *Konsultacje dotyczące przyszłej strategii UE 2020*, w którym przedstawiono nową strategię gospodarczą UE 2020. W dokumencie tym wskazuje się m.in. na istotną rolę obszarów wiejskich, sektora rolno-spożywczego i rybactwa w osiągnięciu celów UE 2020. „(...) Europa potrzebuje silnej i konkurencyjnej bazy przemysłowej, nowoczesnego sektora usług oraz znakomicie prosperującego rolnictwa, gospodarki wiejskiej oraz sektora morskiego”¹⁰.

W związku z powyższym Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wspólnie z ośrodkami naukowymi opracowało dokument *Kierunki rozwoju obszarów wiejskich*, który później ewoluował i już pod nazwą *Kierunki rozwoju obszarów wiejskich – założenia do strategii zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa* w styczniu 2010 roku został poddany konsultacjom społecznym. Opierając się na tym dokumencie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi rozpoczęło prace nad ostatecznym kształtem Strategii rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa do 2020 roku.

Niemal w tym samym czasie realizowane były prace nad strategią gospodarczą Unii Europejskiej do 2020 roku. Komisja Europejska w dniu 3 marca 2010 roku opublikowała dokument *Komunikat Komisji Europejskiej Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjające-*

¹⁰ Konsultacje dotyczące przyszłej strategii UE 2020. Dokument roboczy Komisji, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 24.11.2009, KOM(2009)647, s. 4.

go włączeniu społecznemu. W projekcie przewodnim tej strategii pod nazwą *Europa efektywnie korzysta z zasobów* wskazano na rolę rolnictwa w gospodarowaniu zasobami naturalnymi, w działaniach na rzecz klimatu i bioróżnorodności¹¹. Na posiedzeniu Rady Europejskiej w dniach 25-26 marca 2010 roku przyjęta została konkluzja na temat roli wspólnej polityki rolnej oraz zrównoważonego rozwoju rolnictwa w realizacji nowej strategii gospodarczej UE do 2020 roku. „Wszystkie wspólne polityki, w tym wspólna polityka rolna i polityka spójności, będą musiały wspierać strategię. Zrównoważony, wydajny i konkurencyjny sektor rolny wniesie znaczny wkład w nową strategię i pozwoli uwzględnić wzrost gospodarczy i potencjał zatrudnienia na obszarach wiejskich przy zapewnieniu uczciwej konkurencji”¹².

Polska strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa musiała zatem być spójna z ogólną koncepcją rozwoju gospodarczego Unii Europejskiej, wskazaną w strategii „Europa 2020”, a także brać pod uwagę stanowisko naszego kraju w zakresie oczekiwanych kierunków zmian w politykach unijnych po 2013 roku. Na posiedzeniu Komitetu Stałego Rady Ministrów w dniu 15 marca 2012 roku strategia została przyjęta i zarekomendowana Radzie Ministrów, która ostatecznie w dniu 25 kwietnia podjęła uchwałę w sprawie przyjęcia Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020.

3. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020

Głównym celem Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020 jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich, a także efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju. Cele szczegółowe strategii i jej priorytety przedstawiono w tabeli 1.

Warto wspomnieć, że nie wszystkie priorytety i kierunki interwencji będą realizowane przez programy tej strategii, ponieważ część z nich jest integralną częścią innych strategii rozwoju, np. Strategii innowacyjności i efektywności gospodarki, Strategii rozwoju kapitału ludzkiego, Strategii rozwoju transportu, Strategii rozwoju kapitału społecznego.

¹¹ Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela, 3.3.2010, KOM(2010)2020, s. 18.

¹² Konkluzje z 25-26 marca 2010 r., Rada Europejska, Bruksela 26 marca 2010 EUCO 7/10, s. 4.

Tabela 1

Cele szczegółowe i priorytety Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020

Cel szczegółowy strategii	Priorytety
Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> – podnoszenie umiejętności, poziomu wykształcenia oraz wzrost mobilności zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich, – zwiększenie zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich bez konieczności zmiany ich miejsca zamieszkania, – rozwój przedsiębiorczości i pozarolniczych miejsc pracy z wykorzystaniem potencjału endogenicznego obszarów wiejskich, – zapobieganie i ograniczanie wykluczenia społecznego oraz aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich
Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój infrastruktury gwarantującej bezpieczeństwo energetyczne, sanitarne i wodne na obszarach wiejskich, – rozwój infrastruktury transportowej gwarantującej dostępność transportową obszarów wiejskich, – budowa i rozwój infrastruktury i technologii umożliwiających mieszkańcom obszarów wiejskich korzystanie i dostęp do technologii ICT o wysokim standardzie, – rozwój infrastruktury społecznej zapewniającej mieszkańcom obszarów wiejskich dostęp do dóbr i usług publicznych, – rozwój infrastruktury bezpieczeństwa na obszarach wiejskich
Bezpieczeństwo żywnościowe	<ul style="list-style-type: none"> – utrzymanie i poprawa jakości bazy produkcyjnej rolnictwa i rybactwa, – wytwarzanie wysokiej jakości, bezpiecznych dla konsumentów produktów rolno-spożywczych, – przestrzeganie/stosowanie zasad uczciwej konkurencji na wspólnotowym i globalnym rynku rolno-spożywczym, – podnoszenie świadomości i wiedzy producentów oraz konsumentów w zakresie produkcji rolno-spożywczej i zasad żywienia
Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego	<ul style="list-style-type: none"> – modernizacja i wzrost innowacyjności sektora rolno-spożywczego, – kreowanie oraz transfer wiedzy i technologii służącej zrównoważonemu rozwojowi sektora rolno-spożywczego, – dostosowanie struktur sektora rolno-spożywczego do zmieniających się wyzwań w Polsce, UE i w skali globalnej, – promocja oraz powiększanie rynków zbytu produktów rolno-spożywczych
Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> – ochrona środowiska naturalnego w sektorze rolniczym i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich, – kształtowanie przestrzeni wiejskiej z uwzględnieniem ochrony krajobrazu i ładu przestrzennego, – adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatu oraz ich udział w przeciwdziałaniu tym zmianom, – zrównoważona gospodarka leśna i łowiecka na obszarach wiejskich, – zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich

Źródło: Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Prawie wszystkie kierunki interwencji mają charakter horyzontalny i ich realizacja jest konieczna we wszystkich województwach Polski, natomiast różna jest hierarchia ich ważności, która zależy m.in. od poziomu rozwoju społecznego, gospodarczego i technicznego województwa.

W celu monitorowania oraz oceny efektów realizacji strategii określono odpowiedni zestaw wskaźników i wartości docelowych przypisanych do celu ogólnego oraz celów szczegółowych. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020 ma się przyczynić m.in. do:

- zmniejszenia odsetka osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich i poprawy sytuacji finansowej mieszkańców wsi,
- zwiększenia aktywności zawodowej na wsi oraz wzrostu wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej na wsi,
- zmniejszenia różnic w jakości kształcenia na poziomie szkoły podstawowej pomiędzy wsią a miastem,
- zmniejszenia trudności w dostępie do usług transportu publicznego oraz poprawy stanu dróg,
- zwiększenia liczby osób na wsi korzystających regularnie z Internetu,
- zwiększenia odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w placówkach na wsi,
- zwiększenia odsetka ludności korzystającej z instalacji wodociągowej na obszarach wiejskich,
- poprawy jakości artykułów rolno-spożywczych,
- utrzymania powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej oraz zwiększenia powierzchni użytków rolnych znajdujących się w gospodarstwach rolnych powyżej minimalnej efektywnej skali produkcji,
- poprawy dochodów osób pracujących w rolnictwie,
- wzrostu eksportu artykułów rolno-spożywczych oraz nakładów na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa,
- poprawy czystości wód i zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych.

Strategia realizowana jest w latach 2012-2020, natomiast przewiduje się, że najwięcej kierunków interwencji – ok. 92%, będzie realizowanych w okresie od 2013 do 2018 roku. Duża część zaplanowanych działań strategii ma zostać sfinansowana ze środków UE w ramach wspólnych polityk – ok. 48%. Osiągnięcie zakładanych celów będzie uzależnione od wysokości wsparcia, jakie zostanie przeznaczony bezpośrednio na realizację kierunków interwencji strategii w ramach polityki spójności na lata 2014-2020. Planuje się, że około 31% całkowitego budżetu stanowić będą środki budżetu państwa przeznaczone na realizację krajowych polityk, ok. 11% pochodzić będzie z budżetów jednostek samorządu

terytorialnego, a ok. 10% ze środków prywatnych. Najwięcej środków pieniężnych z budżetu ogólnego strategii przewidziano na cel szczegółowy 2, a więc dotyczący poprawy warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawy ich dostępności przestrzennej – 27,9%. Wynika to m.in. z dużej kosztowności działań w zakresie infrastruktury. Dla celu 4 przewidziano 20,6% budżetu, dla celu 1 – 20,4% i celu 5 – 18,6%. Najmniej środków pieniężnych przewidziano dla celu 3 – bezpieczeństwo żywnościowe – jedynie 12,6%.

Podsumowanie

Istotą koncepcji zrównoważonego rozwoju jest zapewnienie trwałej poprawy jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń przez odpowiednie kształtowanie proporcji pomiędzy kapitałem ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym. Koncepcja ta nabiera jeszcze większego znaczenia w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich, które w sposób bezpośredni oddziałują na środowisko przyrodnicze.

Fundamentem trwałego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w UE jest wspólna polityka rolna, w której celem nadrzędnym jest trwały rozwój gospodarczy, społeczny i ekologiczny. W Polsce w celu wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich przyjęta została Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020, której podstawowym celem jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju.

Strategia określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa oraz rybactwa w naszym kraju, które generalnie są uzasadnione i spójne z dokumentami strategicznymi UE i Polski. Wydaje się jednak, że koncentruje się ona w większym stopniu na obszarach wiejskich niż na rolnictwie i rybactwie, a część proponowanych kierunków interwencji w ramach poszczególnych celów szczegółowych leży poza kompetencjami ministra rolnictwa i rozwoju wsi, który jest odpowiedzialny za jej realizację. Niektóre z zaprojektowanych elementów strategii są częścią integralną innych strategii rozwoju. Pozytywnie należy ocenić zamiar bieżącego kontrolowania i ewaluacji strategii.

Na jej realizację niewątpliwy wpływ wywierać będzie sytuacja gospodarza w UE i na świecie w kolejnych latach. Bez pozyskania odpowiedniej ilości środków pieniężnych z budżetu UE oraz zapewnienia współfinansowania krajowego określone w strategii cele mogą nie być w pełni zrealizowane. Ponadto ewentualne opóźnienia legislacyjne na poziomie UE mogą spowodować trudności w re-

alizacji wszystkich założonych celów. Sprawna realizacja omawianej strategii zależy także od sytuacji krajowej: od dobrej koniunktury gospodarczej, stabilności w realizacji strategii, dobrego i przejrzystego prawa, dobrej współpracy pomiędzy instytucjami odpowiedzialnymi za wdrażanie poszczególnych programów unijnych. Ważne jest również terminowe przygotowanie odpowiedniego systemu wdrażania programów wsparcia czy właściwych akcji informacyjnych i szkoleń skierowanych do potencjalnych beneficjentów. Ze względu na możliwe zmiany uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych w przyszłości nie można wykluczyć aktualizacji omawianej strategii.

Literatura

- Adamowicz M., Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, *Roczniki Naukowe SERiA* 2000, t. 2, z. 1.
- Atoszek J., Koncepcja zrównoważonego rozwoju i szanse jej realizacji na obszarach wiejskich Lubelszczyzny (w świetle badań ankietowych), *Annales UMCS Lublin* 2002, Sectio B, Vol. LVII, 11.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela, 3.03.2010, KOM(2010)2020.
- Goodland R., *The Concept of Environmental Sustainability*, „Annual Review of Ecology and Systematics” 1995.
- Konkluzje z 25-26 marca 2010 r., Rada Europejska, Bruksela, 26.03.2010, EUCO 7/10.
- Konsultacje dotyczące przyszłej strategii UE 2020. Dokument roboczy Komisji, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 24.11.2009, KOM(2009)647.
- Piontek B., *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*, WN PWN, Warszawa 2002.
- Stanny M., Czarniecki A., *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Zielonych Płuc Polski. Próba analizy empirycznej*, IRWiR PAN, Warszawa 2011.
- Sydorovych O., Wossink A., *The Meaning of Agricultural Sustainability: Evidence From a Conjoint Choice Survey*, „Agricultural Systems” 2008, No. 98.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Urban S., *Rola ziemi w rolnictwie zrównoważonym a aktualne jej zasoby w Polsce*, *Acta Agraria et Silvestria, Series Agraria, Sekcja Ekonomiczna* 2003, Vol. XL.
- Wilkin J., *Dlaczego potrzebujemy długookresowej strategii rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*, „Wieś i Rolnictwo” 2004, nr 2.

Wilkin J., Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich, w: Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020, red. M. Kłodziński, IRWiR PAN, Warszawa 2008.

Żylicz T., Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych, PWE, Warszawa 2004.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE AND RURAL AREAS IN POLAND

Summary

The essence of the concept of sustainable development is to ensure sustained improvement in quality of life for present and future generations by the balance between the development of the economic, human and natural capital. This concept is even more important in relation to agriculture and rural areas, due to their direct impact on the natural environment. Principles of sustainable development are implemented in the countries belonging to the European Union, including Poland, where it was adopted strategy of sustainable rural development, agriculture and fisheries for the years 2012-2020.